

Vesna Popovski

NATIONAL MINORITIES AND CITIZENSHIP RIGHTS IN LITHUANIA, 1988 – 1993

PALGRAVE, Hampshire and New York in association with School of Slavonic and East European Studies, University College London, 2000, 255 str.

Posljednjih desetljeća nacionalne većine u postkomunističkim društvima nisu uvijek prihvaćale manjinske grupe kao ravnopravne partnere. Zbog toga proučavanje nacionalizma uključuje i pitanje tretiranja nacionalnih manjina. Autorica knjige Vesna Popovski započinje svoje istraživanje tezom da su državljanstvo i prava koja pripadaju nacionalnim manjinama test litvanske orijentacije prema demokraciji. Studija obuhvaća period između 1988. i 1993. godine, period u kojem se pojavljuje nacionalizam u Litvi, posebno s litvanskim nacionalnim pokretom zvanim *Sajudis*, kada nacionalna većina i manjine započinju raspravu oko prava državljanstva te njihova formuliranja. Više od zakona i rasprava koje su prethodile njihovom donošenju autorica zanima njihovo primjenjivanje i reakcije većine i manjina. Brojnije manjine u Litvi poljska su i ruska etnička manjina. 1989. godine Poljaka je bilo 7, a Rusa 9,4 posto. Kao rezultat toga postavljalo se ne samo rusko pitanje već i poljsko. Nadalje, u Litvi živi vrlo mala židovska zajednica (0,3 posto), koja je prije Drugog svjetskog rata bila najbrojnija manjina. U borbi za nezavisnu Litvu formirao se litvanski nacionalni identitet. Neki Litvanci, Rusi, Poljaci i Židovi osjećali su to ne samo protivno razvoju svoga vlastitog nacionalnog identiteta nego kao i negiranje mogućnosti postizanja državljanskih prava koja su im bila zagwarantirana zakonom. Stoga primjenu i prihvaćanje državljanskih prava autorica proučava ne samo u relaciji s državom nego i na lokalnoj razini, koja im, kako kaže, daje dubinu i vitalnost.

Knjiga je podijeljena u dva dijela. Prvi dio (poglavlja od 1 do 4) bavi se povijesnom pozadinom pitanja nacionalnih manjina i njihovih prava u nezavisnoj Litvi između dvaju svjetskih ratova. Nastavlja s analizom pojave litvanskog nacionalizma tijekom sovjetskog perioda, a završava analizom litvanske legislative koja se odnosi na nacionalne manjine. Drugi dio knjige (poglavlja 5 do 9) je tzv. *case-study* koji se odnosi na period od jeseni 1992. do ljeta 1993. godine.

U prvom dijelu autorica daje osvrt na literaturu koja se bavi pitanjima državljanstva, nacionalizma i nacionalnih manjina te raspravlja o tenziji između državljanstva kao inkluzivnog principa i nacionalizma kao ekskluzivnog te njihovim posljedicama na nacionalne manjine. Demokracija, zaključuje autorica, znači naučiti živjeti s pluralitetom, heterogenošću i razlikama. Drugi se dio bavi položajem nacionalnih manjina u Litvi između dvaju svjetskih ratova. Posebna pažnja posvećena je analizi litvanske židovske zajednice kao najveće nacionalne manjine unutar političkog, društvenog i ekonomskog konteksta. Autorica ga smatra važnim pitanjem u međuratnoj Litvi kao osnovi demokratskih tradicija, na koju se referiraju suvremeni Litvanci. Nacionalno buđenje u Litvi, tvrdi autorica, nije stvorilo dovoljno prostora za prihvaćanje manjinske legislative kao ni za prihvaćanje različitih ljudi i kultura. Čak ih je i međunarodna zajednica štiteći manjine u Litvi, napominje autorica, dovodila u osjetljivu poziciju u zemlji nastanjenja gdje su percipirane kao privilegirane i suviše zaštićene na račun većine. Praksa dobivanja državljanstva bila je definirana interesom države. Treće poglavlje opisuje uspon suvremenog nacionalnog pokreta, a započinje s analizom razilaženja u sovjetskom periodu. Litvanski nacionalni pokret *Sajudis* vuče svoje korijene u interpretaciji sovjetske nacionalne politike u Litvi, kao i u povijesti litvanskog disidentskog pokreta. U početku *Sajudis* je bio otvoren prema nacionalnim manjinama, kasnije, kada je postignuta nezavisnost, on mijenja svoju retoriku od antisovjetske na antirusku i antipoljsku. Nacionalne manjine vidi kao političke oponente. U istom poglavlju autorica nas kratko uvodi u razlike u reakcijama na

cionalnih manjina na program litvanskog nacionalnog pokreta. Kako su pitanja državljanstva potaknula nacionalne manjine da definiraju sebe i svoje mjesto u nezavisnoj Litvi, bilo je potrebno analizirati litvansku legislativu koja se tiče državljanstva i odgovore manjina, čime se bavi sljedeće poglavlje. Analizom zakona donesenih između 1989. i 1993. godine autorica osvjetljava pitanja koja su nacionalne manjine smatrale vitalnim za evoluciju demokracije. Način na koji su nacionalne manjine (Poljaci, Rusi i Židovi) prihvatile državljanstvo, bio je ključan element u prihvaćanju nove političke okoline i političkih granica, tvrdi autorica. Isto tako, dodaje, način na koji nova nezavisna država tretira svoje manjine jest pokazatelj njenih stavova prema demokraciji. Završni dio iznosi mišljenja i stavove litvanskih političara o donesenoj legislativi koja se odnosi na manjine. Oni naravno ovise o političkoj stranci kojoj pripadaju. Prije rasprave o ulozi nacionalnih manjina u periodu nacionalnog buđenja tj. u periodu prije i poslije stjecanja nezavisnosti (1988–1993) i rasprave o identitetu pripadnika nacionalnih manjina u drugom dijelu knjige V. Popovski napominje da nacionalne manjine nisu homogene grupe i da su prisiljene identificirati se prvenstveno u etničkim terminima. Isto tako postoje i različiti identiteti unutar iste osobe koji mogu koegzistirati. Jedan od nalaza koji posebno ističe jest da je razlika unutar etničkih zajednica često veća nego razlika između etničkih zajednica. U šestom poglavlju autorica opisuje način na koji Rusi u Litvi definiraju svoj identitet, ili bolje reći, identitete. Razlikujući se međusobno, reagirali su različitim odgovorima: integracijom, kolektivnom mobilizacijom ili migracijom. Osim toga neki Rusi u Litvi osjećali su se integritetom u litvansko društvo, ali su se isto tako organizirali kako bi promovirali svoja prava. One koji su pružali podršku nezavisnoj Litvi autorica naziva "litvanskim Rusima". Sudeći po intervjuima, oni su pripadnici inteligencije i često sklapaju brakove s Litvancima. Pripadnici "Rusa u Litvi", kako ih naziva autorica, vide sebe kao ljude koji naporno rade, koji su izgradili Litvu i koji su u nepovoljnijem položaju u odnosu na Litvance. Ta se

grupa većinom sastoji od pripadnika radničke klase, ali i od tehničkih stručnjaka te u manjoj mjeri od humanističke inteligencije. Oni podržavaju litvanski zahtjev za ekonomskim suverenitetom, ali ne i borbu za političku nezavisnost. Prema nalazima istraživanja treća grupa "sovjetski Rusi" najmanja je grupa Rusa u Litvi. Većina njih je napustila Litvu. Manjina Rusa u Litvi uključena je u promoviranje ruskih kulturnih organizacija unutar litvanskog konteksta, i za razliku od Poljaka nemaju političke stranke. U sljedećem poglavlju autorica predstavlja različite poljske identitete koji se razlikuju međusobno po vrsti prava za koja smatraju da su potrebna da bi se sačuvalo njihov nacionalni identitet. U usporedbi s Rusima i Židovima svi Poljaci u Litvi zalažu se za neku vrstu autonomije – teritorijalnu, političku ili kulturnu. Njihov poseban interes odnosi se na zemljišnu reformu i lokalnu samoupravu na jugoistoku zemlje.

Židovi su najmanja nacionalna manjina u Litvi. U posljednjem poglavlju autorica osvjetljava važnost memorije i interpretacije povijesti u formiranju židovskog identiteta kao i definicije njihovih relacija s Litvom. Za Židove Holokaust je najvažnije pitanje i odlučujuće prilikom donošenja odluke za ostanak ili napuštanje Litve. Sjećanje na Holokaust i realnost antisemitizma utječe na židovski život, posebno zbog raširenog mišljenja da litvanska vlada nije spremna prihvatiti odgovornost za Holokaust.

U Litvi postoji tenzija između državljanstva i nacionalizma, kaže autorica. Ona onemogućava nacionalnim manjinama da u potpunosti primjenjuju svoja prava i budu aktivni građani litvanskog društva, kao i da participiraju u litvanskom nacionalnom pokretu. Njihov odgovor kreće se od potpunog napuštanja pokreta, povlačenja iz javnog života ili organiziranja po etničkim principima, kulturno ili politički, zaključuje autorica. Knjiga se bavi podjednako pravima koja su zagarantirana manjinama kao i pravima za koja se manjine bore. Ona analizira načine pristupa nacionalnom identitetu sa strane litvanskog nacionalnog pokreta kao i razumijevanja državljanstva posebno državljanjskih prava. Kako se nacionalni pokret odnosi

prema prijedlozima za jednako državljanstvo, prema političkoj demokratizaciji, socijalnoj pravdi, različitim vrstama grupa, uključujući nacionalne manjine, prikazala nam je V. Popovski u knjizi koja može biti predložak za buduće studije slučaja u novonastalim državama.

Jelena Zlatković Winter

IUCD, Tečaj 21.

ON DIVIDED SOCIETIES: CITIZENSHIP AND GLOBALIZATION

Dubrovnik, 17–25. travnja 2001.

Od 17. do 25. travnja u Interuniverzitetskom centru u Dubrovniku održan je međunarodni tečaj *On Divided Societies: Citizenship and Globalization* pod vodstvom Silve Mežnarić. Na tečaju je sudjelovalo šezdesetak sudionika, stručnjaka iz raznih društvenih znanosti, studenata i postdiplomaca. Službeni jezik tečaja bio je engleski.

Tečaj je otvoren radionicom pod nazivom *Minorities, Multiculturalism and Globalization*.

Heribert Adam (Simon Fraser University, Vancouver) i Kogila Moodley (The University of British Columbia) govorili su o problemu prepoznavanja i priznavanja etničkih sukoba na pravnoj razini pri čemu je istaknuta teza da zapadne demokracije teže podcjenjivanju kolektivnog značaja nacionalizma, a ističu individualnu komponentu. Zbog toga rješavanje etničkih sukoba ne može biti uvijek bazirano samo na individualnom kažnjavanju, nego je nužno kao alternativno, ili još bolje, komplementarno rješenje naći i neke kolektivne moduse pomirenja i smanjenja tenzija. U dokumentarnom filmu koji su prikazali Adam i Moodley predstav-

ljen je južnoafrički model, tzv. *Truth and Reconciliation Commissions*, koji se oslanja na južnoafričku tradiciju i filozofiju opraštanja, a kojom se počiniocima (isključivo) politički motiviranih zločina nudi amnestija u zamjenu za potpunu istinu o zločinu koji su počinili, čime se osvjetljuje i problem apartheida.

Srdan Vrcan (Split) održao je predavanje o suvremenim diskursima o identitetu uspoređujući dvije različite perspektive i dva pristupa. Prvi je onaj Charlesa Taylora, baziran na kritici povećanog individualizma koji, prema Tayloru, vodi u nestanak moralnog horizonta i gubitak slobode, a njemu je suprotstavljen pristup Ulricha Becka, koji se bavi socijalnom integracijom u visoko individualiziranom društvu i prema čijoj je tezi čovjek "homo optionis".

Tonči Kuzmanić (Ljubljana) tematizirao je problem odvajanja socijalne i političke arene, od kojih prva sve više pada pod utjecaj druge, a što je prema Kuzmaniću jedan od temeljnih problema modernog društva, pri čemu on insistira na važnosti odvajanja te dvije arene.

Druga radionica pod nazivom *Globalization, Citizenship and Gender* propitivala je odnos roda i identiteta unutar interkulturalnog okvira te njegovu povezanost s kontekstom globalizacije. Sabina Mihelj (Ljubljana) predstavila je njemački Women's International University (IFU), internacionalno/interkulturalni projekt kojem je cilj bio povezati ženske znanstvenice na projektima rješavanja nekih od važnih svjetskih problema, a sve to sa ciljem integracije rodne perspektive u znanost, kao i efikasnijeg uključivanja žena u znanstvenu zajednicu. Program IFU se tako koncentrirao na šest područja: tijelo, grad, informacije, migracije, vodu i rad.

Laura Stovel (San Francisco) razmatrala je mit o ženama kao žrtvama rata i nositeljicama mirotvornih sklonosti, za razliku od nasilju naklonjenih muškaraca. Kritika ovakvog načina razmišljanja bila je usredotočena na nekoliko aspekata, od kojih je najvažniji taj da nas sadašnje konceptualizacije nasilja onemogućavaju da prepoznamo žensko nasilje te da pojam nasilja treba rekonceptualizirati.